

Rautarikkaat ja ravinneköyhät – yhdysadjektiivit geologisessa kielessä

ELINA LEHTONEN JA AKU HEINONEN

Erilaisia yhdysadjektiiveja, kuten rikas- tai köyhä-päätteisiä adjektiiveja, käytetään toisinaan suomenkielisessä geotieteellisessä kirjallisuudessa. Esimerkiksi magmakiveä saatetaan kuvata rautarikkaaksi tai järveä ravinneköyhäksi. Suomen kieleen yhdysadjektiivit ovat tulleet muista kielistä, mahdollisesti ruotsista ja saksasta, periytyvien mallien kautta (Kolehmainen 2009). Tämän lisäksi yhdysadjektiivien käyttöön erityisesti geokemiallisessa kotimaisessa kirjallisuudessa on todennäköisesti vaikuttanut rikas- ja köyhä-päätteiden kielellinen salliva yhteys rikastumis- ja köyhtymis- ja toisaalta myös rikastusprosesseihin.

Kielenhuollon näkökulmasta yhdysadjektiiveja on suositeltu välttämään jo pitkään (mm. Palander 2002). Ravinneköyhän sijasta Kotimaisten kielten keskus suosittelee käyttämään vähä- tai niukkaravinteista (Lehtinen 1994). Nykyään muiden kielten vaikutukseen on enemmän joustavuutta, ja tämä koskee myös yhdysadjektiiveja (Joki 2012): "[m]uiden kielten vaikutukseen suhtaudutaan nykyisin sallivammin kuin aiempina vuosikymmeninä. Esimerkiksi ruotsin mallin mukaan muodostettuja rikas- ja vapaa-loppuisia yhdysadjektiiveja on aiemmin suositettu välttämään, mutta nykyisin monia niistä pidetään hyväksyttävinä, koska yksiselitteistä korvaavaa sanaa on usein vaikea löytää."

Geologian terminologiassa yhdysadjektiivit nousivat puheenaiheeksi muutama vuosi sitten, kun taloudellisen geologian käsitteitä päivitettiin Tieteen termipankkiin. Twitterissä (nykyisin X) heränneen keskustelun perusteella päädyimme pohtimaan edellä esitettyjen näkökulmien kautta sitä, ovatko tällaiset yhdysadjektiivit tarpeellisia ja voitaisiinko niitä korvata joillain muilla vaihtoehdoilla.

Keskustelun lopputuloksena muun muassa sedimenttikivet, joiden rautapitoisuus on yli 15 painoprosenttia, saivat suositelluksi nimitykseksi "runsasrautainen sedimenttikivi" (Tieteen termipankki 2024). Nimityksen synonyymiksi annetaan myös "rautarikas sedimenttikivi". Suomen kielen näkökulmasta runsasrautaisen sijasta voisi käyttää nimitystä "rautaisa", mutta tätä mallia on vaikea soveltaa kaikkiin alkuaineisiin. Joissakin yhteyksissä yhdysadjektiivin käytön voi kiertää myös kokonaan esimerkiksi ilmaisulla "runsaasti rautaa sisältävä" tai, tilanteen niin salliessa, geneettiseen prosessiin viittaavalla ilmaisulla "raudasta rikastunut".

Geologi-lehti on yksi hyvä väylä ammatillisen suomen kielen edistämiseen, ja tästä syystä päädyimme kirjoittamaan myös tämän keskustelunavauksen. Olisi myös kiinnostavaa tietää, onko aiemmin käyty keskustelua yhdysadjektiivien käytöstä nimenomaan geologiaan liittyen. Geologin sivuilta emme tällaista ole toistaiseksi onnistuneet huomaamaan.

FT ELINA LEHTONEN
(elina.lehtonen@helsinki.fi)
Geotieteiden ja maantieteen osasto
Helsingin yliopisto

FT, DOS. AKU HEINONEN
(aku.heinonen@gtk.fi)
Geologian tutkimuskeskus

Elina Lehtonen on Tieteen termipankin geologian aihealueen koordinaattori, ja tällä hetkellä hän työskentelee hydro- ja ympäristögeologiaan liittyviä käsitteitä K. H. Renlundin säätiön tuella. Aku Heinonen on Geologian tutkimuskeskuksen tiede- ja innovaatiotoiminnasta vastaava johtaja.

Summary

Iron-rich and nutrient-poor – compound adjectives in the Finnish geological language

Finnish language contains different kind of compound words. Compound adjectives (suom. *yhdysadjektiivit*) are compounds that combine a noun with an adjective. This type of expression has been inherited into the Finnish language from other languages (Kolehmainen 2009), and for a long time, Finnish language guidance has advised against combining a noun and an adjective (e.g., Palander 2009). In this article, we discuss the use of such compounds in geoscientific Finnish language.

Lähdeluettelo

- Joki, L., 2012. Tiukkoja löysemmälle. Kielikuulumisia-uutiskirje, 3. https://www.korus.fi/palvelut/uutiskirjeet/kielikuulumisia-uutiskirjeiden_arkisto/3_2012/tiukkoja_loysemmalle [22.10.2024]
- Kolehmainen, T., 2009. Kielenhuoltoä sveisismien varjossa. Kielikello, 3. <https://kielikello.fi/kielenhuoltoä-sveisismien-varjossa/> [22.10.2024]
- Lehtinen, M., 1994. Yhdysadjektiivit. Kielikello, 3. <https://kielikello.fi/yhdysadjektiivit/> [22.10.2024]
- Palander, M., 2002. Yhdysadjektiivit – muuttuvia muoti-ilmauksia. Kielikello, 1. <https://kielikello.fi/yhdysadjektiivit-muuttuvia-muoti-ilmauksia/> [22.10.2024]
- Tieteen termipankki, 2024. Geologia: runsasrautainen sedimenttikivi. https://tieteen termipankki.fi/wiki/Geologia:runsasrautainen_sedimenttikivi [22.10.2024]

Raitainen rautamuodostuma Kuhmon vihreäkivivyöhykkeellä sisältää runsas rautaisia kerroksia.
Kuva: Elina Lehtonen.

Banded iron formation in the Kuhmo greenstone belt contains iron-rich layers.
Photo: Elina Lehtonen.